

TOROCKÓ

ÍRTA:

KELEMEN LAJOS

Jókai *Egy az Istenének* tündéri regényhazája ma is egy csodaszép külön kis világ. A sziklák ölében életben maradt műtdarab, melyet népével együtt igazán csak helyzete és múltja ismeretével tudunk egészen megérteni.

Messzire esik a forgalomtól s a világ minden zajától.

Torda és Nagyenyed a két legközelebbi város hozzája, de ezektől is 30 kilométerre s e városok folyóinak átvezető fővölgyeitől félre, egy külön kis elzárt völgyecskében fekszik. Tordával, mellyel egész szellemi élete szorosabb kapcsolatban folyt le, régente nehéz hegyi úton közlekedett. A völgyi útja az utolsó század alkotása s ugyanott a torda-topánfalvi vasút az utolsó negyedszázadé. Nagyenyed felé, a vad Kőköz sziklaszakadékán át még nehezebb volt megközelíteni. Ily elzárt világban aztán nem csoda, ha Torockó két-három százados ódon szokásokat, ősi vallásos vonásokat és tündéri viseletet tartott életben.

Mai látogatói Torda felől szokták fölkeresni. Innen ment oda 1876-ban Jókai is. Tordától a tágas Keresztesmező felől a festői Várfalva mellett az Aranyos svájci szépségű szorosába jutunk. Borévnél az Aranyos jobb partján kis patak völgyébe fordul a Torockó felé vezető jó mellékút, s egy kanyarulat után balról az 1130 méter magas *Székelkő*, ez a viharvert kőóriás mered reánk. Rongyokba foszló erdőbundája már csak vállon aldl takarja, sőt néhol derekáig elpusztult s Torockó felől egészen csupaszon mutatja sivár csontjait. Tüi az Aranyos völgye irányából az *Ordaskő* és a *Tilalmas* vöröslő bércfejei nyúlnak föl gazdag erdőruhájukból. Ezekből is fölmered egy-egy magános kőszál s némelyik tetején hatalmas csóva mutatja, hogy tavasszal, mint egy pogányos istenkisértő áldozatra egy-egy vakmerő legény ide is fölmerészkedett. A hegy benyújtja lábát a helység végéig s erre a lépcsőzetes nyúlványra a halottak 4érnek örök pihenőre százados kősírokba. S lenn a völgyben parányiakká törpülnek a hegyóriások alatt Torockó tiszta csinos házai és a tetőkről játékszereknek látszanak.

Két felől pedig a hegyoldalokon az erdők és a csupasz kötömegek alatt óriások lépcsői gyanánt emelkednek a szántóföldek kőmesgyéi, hogy a záporok idején védjék a lerohand víztől a vékony termőréteget. De itt még ez a víz sem pusztá rombold erő. A hegytetők tűzhányótermelte porfirmáladékát hordja

le a sovány földekre s e sziklaporok termékenyítő ereje olyan acélos búzát teremt a szegényes színű sárgás talajon, mint akár a gazdag alföldeken.

És itt, e földeken s benn a házakban él és dolgozik Torockó csendes, komoly, vallásos népe.

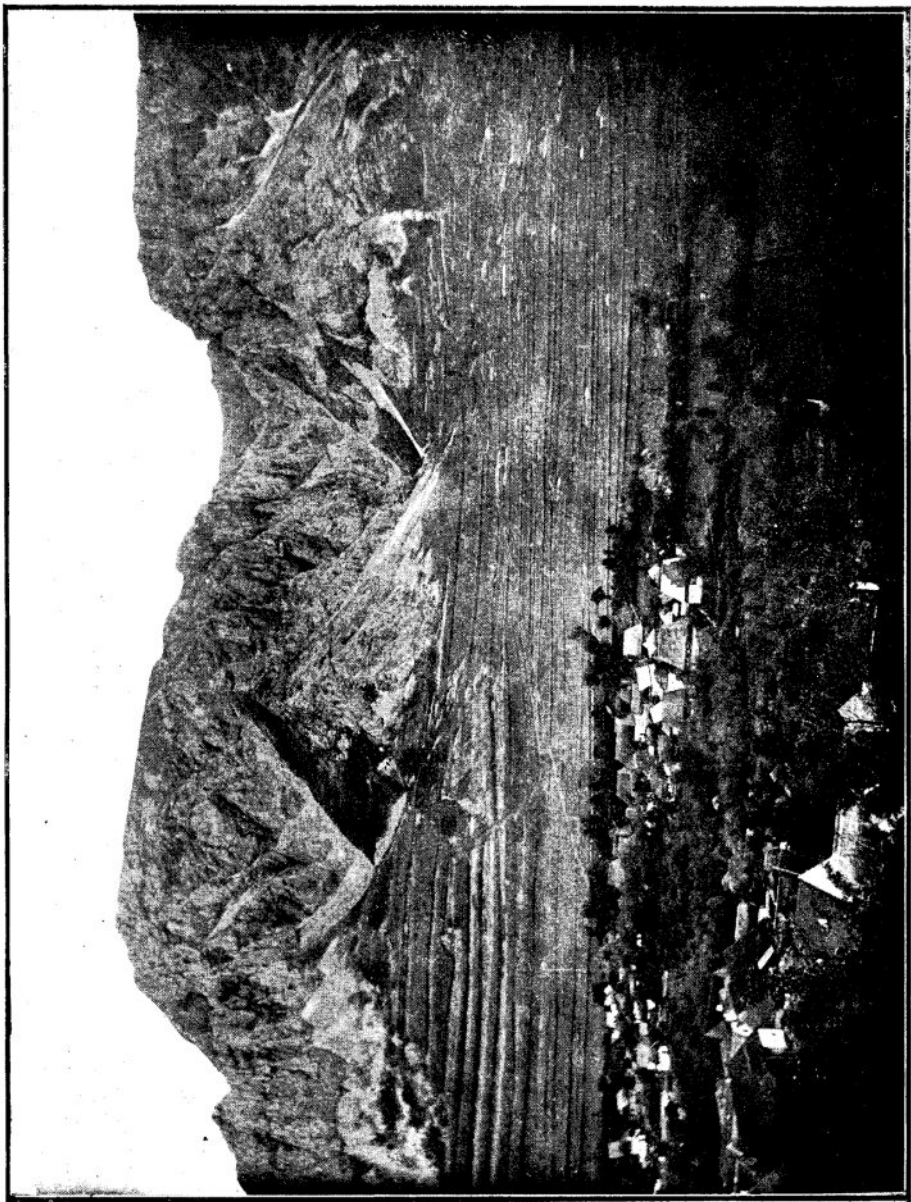
Torockó egykor bányaváros volt s még földesúri igába görnyesztve is megtartotta ezt a jellegét. Ma politikailag község ugyan, de a torockói nép ma is városinak tartja magát s műveltsége színvonalával a közeli falvak lakdi fölé csakugyan városi színvonalig kimagaslik. Tágas főtere, rendezett utcái, csinos kőépületei mind városias benyomást nyújtanak, több egylete, könyvtára van s bár újabban sokat elvesztett abból, ami számára a virágzást jelentette, mégis egy kis vidék központja maradt s környezetében ma is olyanforma szerepe van, mint egy ókori kis görög államocska vezérvárosának. Pedig zugó patakja mellett rég elhallgattak a hangos érczúzó malmok s vaskohói nem füstölögnek. Csak az emeletnyi salakdombok mutatják, hogy itt valaha kínosan nehéz munkával mily sokat teremtett egy maroknyi nép hihetetlenül nagy kitartása és akarateréje.

Majdnem hét századig folyt itt a vasbányászat.

Talán már az ősi szláv lakosság is kísérletezett vele. A magyar foglalás után a Székelykőn királyi vár állott s tán ennek várnépe lehetett Torockó első magyar lakossága. A XIII. században aztán midőn V. István király herceg korában egy ideig Stájerországot kormányozta, megismerte az ottani fejlett vasbányászatot. Később az apjával folytatott villongások alatt Erdélyben lakott s vagy ő, vagy a vele élt főemberek valamelyike a stájerországi Eisenerz bányásznapéből hozott Torockóra új telepeseket. A tatárdúlások tönkretették őket s III. Endre király 1291-ben megújította kiváltságait. Ebből tudjuk eredetüket és akkori helyzetüket. A vasbányászok, kovácsok, öntők és vasmívesek azokkal a jogokkal élhettek, melyeket Ausztriából hoztak magukkal. Addt a többi bányászok módjára fizettek, bírót, tanácsot, esküdteket választottak, pőrékben a királyhoz vagy a tárnokmesteréhez fölebbezhettek s szombaton hetivásárt tarthattak. Teherhordó lovaik számára pedig a Székelykőtől nyugatra egy mérföldig övéik voltak a legelők. Békésen dolgozva éltek itt szabadságukban az 1514-i Dózsa György féle parasztlázadásig.

Ekkor a szomszéd Torockószentgyörgyön a régi híres Ákos-nemzetségbeli Thorotzkayak várát is feldúlták a lázadók.

A károsultak nevében Thorotzkay Ferenc 1516-ban elment a gyermek II. Lajos magyar királyhoz, bemutatott egy összeégett adománylevelet s ahelyett a régi birtokaira új királyi adományt kért. Meg is kapta, de az új adománylevelbe beírták Torockót, az addig szabad bányavároskát is, mely így igazság-



Torockó látképe a Székelykőből

talánul földesúri hatalom alá jutott s majd háromszázötven éves sikertelen küzdelem után végre is csak az 1848-i általános elszabadulással került ki a méltatlan igából. Kétszer erőszakkal is megkísérelte lerázni a jármot s 1702-ben vértanúi estek áldozatul szabadságháborújának. A hagyomány szerint az akkor



Torockói leőnény és leány

ide kivándorló 10—16 tanulót néhány évig, míg Tordára vagy Kolozsvárra tovább mentek, állandóan a jószívű városi lakosság tartotta el. Ezekből a fiukból aztán idővel nem egy települt vagy házasult Torockóra s viszont kiváló unitárius vezetőemberek nőttek ki közülök. Ma a régi szép iskolának csak régi szép híre van. Épületében állami iskola működik s a népes és jó unitárius

hullatott vér emlékére festették vörösre régen a torockai házak ablakkereteit.

Ma már kevés van a régi házakból s mind ritkább az érdekes régi berendezés is, melyből a legrégebb emlékünk rajzban éppen Torockó szülöttének Sárdi István festőművésznek egy 1877-ben készült szép rajzában maradt reánk.

A városias méretű négyszögű piac körül csinos kőházak emelkednek. Közül az unitáriusok tágas egyszerű tiszta temploma áll, nagy izmos tornyával. Mellette a templomkerítés lombos fái közt a régi iskolaépület húzódik meg. Egy régi városi iskola, később elemi iskola és al gimnázium virágzott itt s szervezete és tanulóinak élete itt maradt meg legtovább abban a patriarchális formában, a hogy az a XVI-XVII században erdélyszerte divatozott.

A messzi Székelyföldről

iskola külön bérelt épületbe szorult. Van azonban Torockónak egy olyan kincse, melyben egyedül áll: a régi ünnepi viselete. Most már mind ritkábban tündöklök föl egész pompájában, de vasárnaponként, vagy egy-egy nagy ünnepen többé-kevésbé fölragyog és ezt a ragyogást a női viseletnél a szűz teljességében kell érteni.

Festői látványt nyújt a férfiak bőrgombos fehér színű, rökatoftkos mentéje, magyaros, fehér kis bányászsapkája, vagy félgömbtetős bokkrétás fekete kalapja, a vöröszindoros fehér abaposztd magyar nadrággal és fekete magyar csizmával. De a női viselet szépsége és pompája egyenesen leírhatatlan.

Itt még beszél, dalol minden ruhadarab. A kis leány és az idős asszony elől egyformán szélesen szabott szemérmesen eltakard hosszú *kötényt* és *mellrevalót* visel, csak az élénk, vagy komolyabb színekben van különbség. *R* serdülő és az eladd leányt igéző szép világos ruhájának *vállszegője* színéről és *fejkendője* kötéséről ismerjük meg s köténye viseléséről tudjuk, hogy szabad-e még, vagy már jegyes lányok egy részének a



Torockói jegyespár

*) E megkülönböztetés poétikus formája pedig a következő: A hajadon nő, háromszögbe hajtott kendőjét a rendes kötőviseletnek nem a közepén, hanem attól oldalra viseli, ami azt jelzi, hogy a kendő viselőjének *asszonyosága még szabad*. Amint a lányból menyasszony lesz, a kendő oldalról pontosan középponti helyzetbe kerül: *az asszonyoság most már*

„szíves csizma” s a jegyes leányon a festői *kisपालást*, íjén a királynői koronát homályba borító *aranyos pária*, tömérdek színű, de felséges összehatást nyújtó szallagjaival. Az új menyecske férjhezmenésétől egy évig hordozza bűbájos *fátyolos kendőjét* s az asszonyok szolid öltözete koruk szerint fokról-fokra tompítja színességét, míg az időtöltöttség sötétkék, vagy fekete ruhájáig ér. Minden darabnak megvan a szentül őrzött hagyománya, viselés-szabálya s a drága ruhák épen úgy anyáról leányra szállnak, ahogy az kétháromszáz évvel ezelőtt általános szokás volt. Ennek a szokásnak és a torockói magyar szép hagyománytiszteletének köszönhetjük azt a gyönyörűséget, hogy itt az ünnepnapokon a régi magyar ünnepi női viseletet minden álomszerű szépségével úgy láthatjuk még élő pompájában, mintha tündérek varázsolnák azokat egy rég letűnt mesés világból elénk.

Amit erről a viseletről írtak, az csaknem mind olyan íróktól származik, akik meglátták festőiségét, tudtak régiségéről, de Erdély XVI—XVII. századi városi polgári viseletét egészében nem ismerték. Ezért, hogy a torockói viseletnek a mai magyar népviseletektől eltérő vonásait megmagyarázhassák, a lakosság egy részének német eredete alapján stájer és szász hatásokat kerestek benne. De ha az erdélyi viseletek történetét képekből, leírásokból és múzeumi emlékekből láttuk, akkor azt is látjuk, hogy itt, e hegyek közé zárt kis bányavároskában formákban, színekben és elnevezéseiben még a XVII. század ünnepi nőiviselete él. A vidék elzártsága mellett a torockói bányász nép különben is konzervatív lelke sokkal kevesebb változásra ösztönző hatásnak volt kitéve, mint a forgalomba kapcsolódott városok lakói. E nép az élete nagyrészt a sziklákban, a föld alatt, nehéz munkában töltötte. Ezért volt igazi öröm és pompanap nála a boldog ünnep, mit pihenve, otthonában és a templomában tölthetett. Ezért ragaszkodott az ezekkel összefüggő, hagyományos ünnepi ruhájához is. Ez és a ruhák szépsége, drágasága megérteti aztán e gyönyörű viselet fönmaradását. De épen így megőrizte e nép számos ősi vonását egyházi életének is s az ünnepi úrvacsora osztásnál megnyilvánuló szokások a reformáció első századára emlékeztetnek. Aki egy karácsonyi, vagy pünköshti templomozást végignézhet itt, az ha a múlt és a művészi szépségek iránt fogékony lelke van, soha sem felejtethető gyönyörű emlékeket viszen magával.

Ez az élet és viselet úgy maradt itt, mint a Székelykő egy-egy hozzáférhetetlen szirtoldalán a tiszafa, vagy egy ritka sziklavirág. Jókai valóban nem találhatott volna méltóbb regényszínteret és környező világot az Egy az Istenhez ennél.

Ez a hely népével együtt egy élő költői álom.

Ha egy ünnepen piacán megállunk, előttünk lebuknak el az egy Isten tiszta fehér templomából a Székelykő díszbeöltözött vadrózsavirágai: a torockói szép leányok. Néhány perc alatt eltűnnek otthonukba s az idegen azt hiheti, hogy álmódott, midőn a tágas piacon magára marad. A Székelykő ijesztő nagyságban áll előtte s egy álmában megzavart óriás szigorú tekintete néz le kőarcáról. De ha fölötte a nap fölragyog s tekintetünk a magasból lejjebb száll az életadó mezőkre, ez a zordonság is mosolyba olvad. És úgy érezzük, hogy ez a kőóriás szerető, féltő édesapa itt. Megértjük, hogy a sziklák miért teremnek mindenütt oly finom virágokat s a lelkünk megtelik hálával és szeretettel Torockó sziklavirág népe iránt, mely a múlt annyi gyönyörű emlékét megőrizte számunkra is.



Torockói népművelés